

NKÜ HUKUK FAKÜLTESİ DERGİSİ

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

ANAYASALARIN SESSİZ HÜKÜMLERİ: ABD, ALMANYA VE TÜRKİYE ÖRNEKLERİYLE KARŞILAŞTIRMALI BİR ANALİZ

*Dr. Öğr. Üyesi Abdülazim İBRAHİM **

ÖZ

Modern anayasal düzenlerde yalnızca açık hükümler değil, aynı zamanda belirsizlikler ve sessizlikler de yer almaktadır. Anayasaların tüm olasılıkları önceden düzenlemesi mümkün olmadığından, anayasa yargısı zaman zaman metnin açıkça düzenlemediği konularda yorum yoluyla karar vermek zorunda kalmaktadır. Bu durum, yargının anayasal düzeni yalnızca uygulama görevinde mi olduğu yoksa anayasal normları yeniden mi inşa ettiği sorusunu gündeme getirmektedir. Yorum faaliyetinin genişlemesi, yargısal aktivizm tartışmalarını artırmakta; demokratik meşruiyet, hukuk devleti ve kuvvetler ayrılığı ilkeleriyle ilişkili sorunları derinleştirmektedir.

Bu çalışma, anayasal sessizliklerin yargı organları tarafından hangi yöntemlerle ve hangi ilkeler doğrultusunda doldurulduğunu kuramsal ve karşılaştırmalı bir bakış açısıyla ele almaktadır. ABD, Almanya ve Türkiye örnekleri üzerinden yapılan analizde, ABD Yüksek Mahkemesi anayasa metninde açıkça yer almayan hakları “örtük haklar” ve “emanet edilen ilkeler” çerçevesinde yorumlamış; *Griswold v. Connecticut* ve *Roe v. Wade* kararları bu yaklaşımı örneklemiştir. Almanya Federal Anayasa Mahkemesi, “insan onuru” ve “hukuk devleti” ilkelerini esas alarak soyut anayasal değerleri somut normlara dönüştürmüştür. Türkiye’de ise Anayasa Mahkemesi, bireysel başvuru mekanizmasının sağladığı yetkilerle bazı anayasal boşlukları doldurmaya başlamış, bu da zaman zaman yasama ve yargı arasındaki sınırların muğlaklaşmasına yol açmıştır. Çalışmada, bu yorumların demokratik meşruiyet ile uyumu ve anayasal düzen üzerindeki etkileri değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Anayasal Yorum, Normatif Boşluk, Sessiz Hükümler, Yargısal Aktivizm, Anayasa Mahkemesi

* Dr. Öğr. Üyesi, Karabük Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Hukuk Bilimleri, abdulazimibrahim@karabuk.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7617-2429

THE SILENT PROVISIONS OF CONSTITUTIONS: A COMPARATIVE ANALYSIS USING THE EXAMPLES OF THE UNITED STATES, GERMANY AND TÜRKİYE

*Asst. Prof. Dr. Abdülazim İBRAHİM***

ABSTRACT

In modern constitutional systems, not only explicit provisions but also ambiguities and silences are present. Since it is not possible for constitutions to regulate all possible scenarios in advance, constitutional courts are sometimes compelled to make decisions through interpretation on matters not clearly addressed by the text. This situation raises the question of whether the judiciary merely implements the constitutional order or actively reconstructs constitutional norms. The expansion of interpretive activity intensifies debates on judicial activism and deepens issues related to democratic legitimacy, the rule of law, and the principle of separation of powers.

This study examines, from a theoretical and comparative perspective, the methods and principles through which judicial bodies fill constitutional silences. Through an analysis of the examples of the United States, Germany, and Turkey, it is shown that the U.S. Supreme Court has interpreted rights not explicitly stated in the Constitution within the framework of “implicit rights” and “enduring principles,” as exemplified by the *Griswold v. Connecticut* and *Roe v. Wade* decisions. The German Federal Constitutional Court has transformed abstract constitutional values into concrete norms based on the principles of “human dignity” and the “rule of law.” In Turkey, the Constitutional Court has begun to fill certain constitutional gaps using the powers granted by the individual application mechanism, occasionally leading to a blurring of the boundaries between the legislative and judicial branches. The study evaluates the compatibility of these interpretations with democratic legitimacy and their impact on the constitutional order.

Keywords: Constitutional Interpretation, Normative Gap, Silent Clauses, Judicial Activism, Constitutional Court, Legitimacy.

* Assistant Professor, Karabük University, Department of Political Science and Public Administration, Legal Sciences, abdulazimibrahim@karabuk.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7617-2429 .

Extended Summary

The article analyzes how modern constitutions inevitably contain “silences” and ambiguities that compel courts to interpret beyond the text, raising perennial questions about judicial creativity, democratic legitimacy, and the separation of powers. Using the United States, Germany, and Turkey as case studies, it argues that courts do not merely apply fixed rules; they also reconstruct constitutional meaning to address social and technological change, which in turn intensifies debates about judicial activism versus restraint. The core claim is that constitutional interpretation in silent areas is not a technical exercise but a normative choice whose legitimacy depends on method, justification, and institutional acceptance. The study frames this issue comparatively to reveal how different constitutional cultures calibrate the balance between stability and adaptation.

The author’s guiding questions are whether judges, when filling gaps, remain faithful to the constitution’s “spirit” or cross into lawmaking, and how such creativity can be reconciled with rule-of-law ideals. The piece emphasizes that recognizing unenumerated rights or transforming institutional functions often triggers the charge of “judicial constitution-making,” so courts must justify innovations with reasons acceptable to citizens and political branches. The inquiry is explicitly comparative and evaluative: it studies interpretive strategies and asks how each jurisdiction’s solutions affect legitimacy, institutional dialogue, and public trust in constitutional justice.

The theoretical framework distinguishes literal, historical, systematic, purposive, and value-based methods, highlighting the special role of purposive and value-based approaches in dealing with silence. Drawing on Dworkin’s “law as integrity,” the paper contends that judges should resolve gaps by appealing to principles that render the law coherent and morally defensible, not by personal preference. It situates this within the activism–restraint spectrum, warning that both extremes threaten the separation of powers: unbounded creativity risks judicial supremacy, while rigid passivity leaves new rights unprotected. The proposed equilibrium is a context-sensitive, principled methodology that links outcomes to the constitution’s architecture and founding values through transparent reasoning.

Methodologically, the study adopts qualitative comparative analysis and explains the selection of the United States, Germany, and Turkey by their contrasting texts, institutions, and traditions. The U.S. features a short, open-textured constitution coupled with a powerful tradition of judicial review; Germany combines a detailed Basic Law with a court that

articulates a comprehensive “value order”; Turkey’s Constitutional Court has seen its interpretive reach expand significantly after the introduction of the individual application procedure, which, while rights-protective, has also provoked new legitimacy debates.

In the United States, the starting point is *Marbury v. Madison*, which entrenched judicial review and authorized the Supreme Court to give the Constitution operative meaning. Over time the Court inferred “implicit rights,” as in *Griswold v. Connecticut* (privacy) and *Roe v. Wade* (reproductive autonomy), treating silence as an invitation to reason from structure and liberty. Yet *Dobbs v. Jackson Women’s Health Organization* repudiated *Roe*, signaling a reassertion of originalist deference to the political process where the text is silent. The oscillation between living-constitution and originalist paradigms reveals that U.S. legitimacy turns on persuasive justification and public acceptance as much as on doctrine.

Germany presents a different template. The Federal Constitutional Court’s jurisprudence turns on the “objective value order” derived from human dignity and the rule of law, a framework crystallized in *Lüth* (1958). On that basis the Court has constitutionalized rights not expressly written, most famously recognizing informational self-determination in the 1983 Census decision. The German model legitimates creativity through systematic fidelity to core values and through a dialogic stance toward the legislature: rather than displacing parliament, the Court concretizes principles that guide future lawmaking. This approach fills silence in a rule-governed, value-consistent way that produces durable normative stability.

Turkey’s experience is more turbulent. Since 2010, individual applications have enabled the Constitutional Court to craft solutions to issues the constitutional text does not explicitly regulate, such as the “right to be forgotten,” along with broader developments in environmental protection, digital privacy, and timely adjudication. The Court typically grounds such innovations in dignity, private life, and fair-trial guarantees, presenting them as faithful extensions of the constitutional order rather than free-standing inventions. However, persistent compliance problems—illustrated by resistance from other high courts in cases like *Can Atalay*—undermine both the authority of the Court and the effectiveness of creative interpretation, echoing concerns about the legal system’s “rule of recognition.” Sustained legitimacy, the article argues, thus requires not only principled reasoning but also institutional acceptance and enforcement across the judiciary.

Comparatively, the paper synthesizes the patterns: a short, abstract U.S. text invites dynamic but politically contested interpretation; Germany’s value-structured Basic Law anchors

principled expansions in human dignity; Turkey’s detailed yet rigid text pushes the Court toward purposive and value-based reasoning, but its impact hinges on cross-institutional compliance. The author’s matrix distills differences in legitimacy sources: U.S. decisions lean on public and academic persuasion; German decisions rest on value coherence; Turkish decisions depend on coherent reasoning plus robust respect for binding judgments. Across systems, judicial creativity is indispensable for updating constitutional meaning, but it must remain disciplined by methodology and by a culture of enforcement.

In conclusion, constitutional silence is inherent, and interpretation is the mechanism by which constitutions remain living instruments. The German model best illustrates how courts can translate foundational values into concrete norms without usurping legislative space; the U.S. model demonstrates both the promise and perils of innovation amid ideological polarization; the Turkish model shows the transformative potential of individual applications alongside the fragility that results when other institutions resist. For Turkey, the article recommends reinforcing the binding force of Constitutional Court decisions, monitoring the effectiveness of individual-application remedies, and articulating a catalogue of interpretive principles to standardize future reasoning—reforms aimed at securing a constructive yet limited judicial role consistent with the rule of law.

GİRİŞ

Anayasalar, toplumların hukuki ve siyasal temelini oluşturan üst normatif hukuk kaynakları olarak, yalnızca yürürlükteki kurumları düzenlemekle kalmaz; aynı zamanda geleceğe dair bir yönetim vizyonu ve değerler bütününe yansır. Ancak her ne kadar kapsamlı biçimde kaleme alınmış olsalar da anayasaların tüm olasılıkları ve hukuki ihtiyaçları önceden öngörmesi mümkün değildir. Zaman içinde ortaya çıkan sosyal, teknolojik, siyasal ve kültürel değişimler, anayasa metinlerinde doğrudan karşılığı bulunmayan yeni sorun alanları yaratmakta ve bu noktada yargının devreye girmesi kaçınılmaz hale gelmektedir.

Yargı organları, özellikle de anayasa mahkemeleri, bu “sessiz hükümler”¹ veya “normatif boşluklar”² karşısında anayasa yorumuna başvurarak hukuki çözüm üretmek durumunda kalır. Ancak bu süreçte yargının rolünün sınırları büyük bir tartışma alanıdır. Anayasayı yorumlayan bir mahkeme, ne ölçüde yeni bir anlam yaratır ve bu yaratım hangi meşruiyet temeline dayanır? Bu soru, yargı aktivizmi ve yargının sınırları bağlamında anayasa teorisinin temel meselelerinden biridir.

Yorum yoluyla anayasal boşlukların doldurulması, salt teknik bir faaliyet olmayıp, hukuki ve siyasal etkileri olan normatif bir tercihtir. Mahkemeler bu tercihi yaparken genellikle anayasanın genel ruhuna, kurucu değerlere ve uluslararası normlara başvurursa da bu çerçevenin ötesine geçilmesi durumunda yargının demokratik meşruiyeti tartışmaya açılmaktadır. Anayasa metninde açıkça yer almayan bir hakkın tanınması ya da mevcut bir kurumun işlevinin dönüştürülmesi, kamuoyunda yargı eliyle “anayasa yapımı” eleştirilerine yol açabilmektedir.

Çalışmada, anayasa metinlerinin sessiz kaldığı ya da normatif olarak yetersiz olduğu durumlarda, anayasa mahkemelerinin bu boşlukları nasıl doldurduğunu ve bu sürecin meşruluğunun nasıl temellendirildiğini incelemeyi amaçlamaktadır. Konu hem teorik hem de uygulamalı düzeyde tartışmalı olduğundan, analiz karşılaştırmalı anayasa hukuku

¹ Bu kavram, anayasa hukukunda genellikle anayasanın belirli bir konuda açık bir hüküm içermemesi durumunu ifade eder ve bu durumda o konuda düzenleme yetkisinin yasama organına ya da başka yetkili mercilere bırakıldığı kabul edilir. Örneğin, Anayasa Mahkemesi kararlarında ve anayasa metni gerekçelerinde, kanun koyucunun açık hüküm koymadığı alanlarda idarenin veya yasamanın düzenleme yapma yetkisi olduğu belirtilmektedir. Bkz. Çetintürk, E. (2017). *Anayasa Mahkemesi Kararları Işığında İdarenin Düzenleyici İşlemleriyle Suç ve Ceza Konulamaz İlkesi Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, (9), 39-180.

² Bu kavram, anayasa metninde belirli bir konuda doğrudan bir düzenleme bulunmamasına rağmen, anayasanın genel yapısı ve ruhu gereği o konuda bir düzenlemenin olması gerektiği durumdur. Yani, anayasa o konuda eksik kalmış ve düzenlenmesi gereken bir alanı yetersiz bırakmıştır. Bu durumda, boşluk sadece metnin suskunluğu değil, aynı zamanda anayasanın temel ilkeleri ve yapısı dikkate alınarak o eksikliğin giderilmesi gerektiği anlamına gelir. Bkz. Kaneti, S. (1991). *Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’ndaki Boşlukların Anayasa Mahkemesi Tarafından Doldurulması. Anayasa Yargısı*, 8, 77-93.

perspektifinde gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda, ABD, Almanya ve Türkiye örnekleri incelenmiş; her bir ülkede anayasa mahkemelerinin sessiz hükümler karşısında nasıl bir yorum stratejisi izlediği ve bu stratejilerin hukuki-siyasal etkileri değerlendirilmiştir. ABD’de anayasal yorumun sınırları, “living constitution” (yaşayan anayasa) ve “originalism” (metin sadakati) tartışmaları çerçevesinde şekillenmiş ve bu yaklaşımlar mahkemenin hak yaratıcı ya da sınırlayıcı yorumlarına yön vermiştir. Almanya’da ise Federal Anayasa Mahkemesi, temel hakları genişletici ve anayasal değerleri soyut ilkelerle somutlaştırıcı bir yorum geleneği benimsemiş, özellikle insan onuru ve sosyal hukuk devleti kavramlarını merkeze almıştır. Türkiye’de Anayasa Mahkemesi, bireysel başvuru sisteminin kabulünden sonra daha aktif bir rol üstlenerek, anayasal boşluklara müdahale eden yorumları artırmış, ancak bu durum zaman zaman yetki aşımı tartışmalarına da yol açmıştır. Bu bağlamda çalışmanın temel sorusu şudur: Anayasaların sessiz kaldığı alanlarda, anayasa mahkemeleri hangi meşruiyet zeminine dayanarak yorum yapmaktadır? Bu yorumlar, demokratik ilkelere, kuvvetler ayrılığına ve hukuk devleti anlayışına ne ölçüde uygunluk göstermektedir? Yorumun sınırları nerede başlamalı, nerede bitmelidir? Giriş bölümünün devamında, bu sorular ışığında çalışmanın yapısı, araştırma yöntemi ve inceleme çerçevesi sunulacaktır. Amacımız, anayasal sessizliklerin yalnızca bir “hukuki boşluk” olarak değil, aynı zamanda anayasa yargısının kendi sınırlarını belirlemede nasıl bir aynaya dönüştüğünü göstermek ve yorum ile meşruiyet arasındaki dengenin yeniden düşünülmesi gerektiğini ortaya koymaktır.

I. KURAMSAL ÇERÇEVE VE YÖNTEM

Modern anayasal sistemlerde metnin tüm olasılıkları kapsayacak biçimde kaleme alınması mümkün değildir. Anayasaların sessiz kaldığı ya da bilinçli olarak boş bırakıldığı alanlar, zamanla ortaya çıkan yeni sosyal ve hukuki ihtiyaçlarla birleştiğinde, anayasa mahkemelerinin yorum yoluyla bu boşlukları doldurmasını gerekli kılar.³ Bu yorum faaliyeti sadece teknik değil, aynı zamanda siyasi ve meşruiyet temelli bir müdahaledir. Dolayısıyla anayasa mahkemelerinin yorum yaparken ne ölçüde yaratıcı olabileceği ve bu yaratıcılığın sınırlarının neye göre belirleneceği anayasa kuramının temel tartışma alanlarından biridir.⁴ Anayasa yargısında yorum sadece metnin anlamını çözmekle kalmaz, aynı zamanda yargının anayasal değerler ve ilkelerle uyumlu kararlar üretme sorumluluğu da içermektedir. Nitekim

³ Donald P. Kommers and Russell A. Miller, *The Constitutional Jurisprudence of the Federal Republic of Germany* (3rd ed, Duke University Press, 2018), 141.

⁴ Eric Barendt, *Constitutional Law: Cases and Materials* (Oxford University Press, 2020), 48.

yorum yöntemleri, mahkemelerin hem hukuki hem de demokratik meşruiyetini güçlendiren araçlardır ve bu nedenle yorumun sınırları iyi belirlenmelidir.⁵

Yargısal yorum türleri genel olarak lafzi (literal), tarihsel, sistematik, amaçsal (teleolojik) ve değer merkezli yorum olmak üzere beş başlıkta sınıflandırılabilir. Lafzi yorum (literal yorum), anayasa hükümlerinin anlamını sözlük anlamlarına indirgerken; tarihsel yorum yasa koyucunun niyetine odaklanır. Amaçsal ve değer merkezli yorum ise anayasanın taşıdığı anlamı onun arkasındaki amaç, değerler sistemi ve kurucu felsefe ile birlikte ele alır.⁶ Bu iki yorum tarzı, anayasa metnlerinin sessiz olduğu durumlarda yargı organlarına anlam üretme ve sistemsal tutarlılığı sağlama imkânı verir. Nitekim amaçsal ve değer merkezli yaklaşım anayasa metnlerinin soyut ve genel ifadeleri somut olaylara uygulamada esneklik sağladığını göstermektedir. Dolayısıyla da bu yorumlar anayasanın yaşayan bir belge olarak işlev görmesini mümkün kılmaktadır ve toplumsal değişimlere uyum sağlamada kritik öneme sahiptir.⁷

Ronald Dworkin'in geliştirdiği "*law as integrity*" (bütünlük olarak hukuk) yaklaşımı, bu çalışmanın dayandığı değer merkezli yorum biçimini kuramsal olarak temellendirir. Dworkin'e göre, hâkim yalnızca pozitif hukukla değil, o toplumun genel adalet anlayışıyla ve anayasanın bütünlüğüyle de bağlıdır. Hâkimin görevi, hukuki ilkelerden sapmadan ve sistemin genel değerlerine sadık kalarak boşlukları doldurmaktır.⁸ Anayasa mahkemeleri açısından bu yaklaşım, normatif boşlukların rastgele değil; sistematik ve değer temelli biçimde yorumlanması gerektiğini ifade eder.⁹ Dolayısıyla mahkemeler sadece yazılı metne

⁵ Bertil Emrah Oder, *Anayasa Yargısında Yorum Yöntemleri* (Ankara: Yetkin Yayınları, 2021), 35-50.

⁶ Ronald Dworkin, '*Freedom's Law: The Moral Reading of the Constitution*' (Harvard University Press, 1996), 118.

⁷ Yüksel Metin, *Anayasanın Yorumlanması* (İstanbul: Beta Yayınları, 2019), 78-95.

⁸ Dworkin (n 3) 120.

⁹ Ronald Dworkin'in "*law as integrity*" (bütünlük olarak hukuk) yaklaşımı, anayasa yargısının yalnızca pozitif hukuk normlarına bağlı kalmaması gerektiğini savunur. Dworkin'e göre, hukuk, yalnızca yazılı normlardan ibaret değildir; aynı zamanda bir değerler ve ilkeler sistemidir. Hâkimler ve anayasa mahkemeleri, hukuki uyumsuzlukları çözümlerken, toplumun genel adalet anlayışını ve anayasanın temel ilkelerini göz önünde bulundurmalıdır. Dworkin'in bu yaklaşımı, anayasa mahkemelerinin, normatif boşlukları değer temelli ve sistematik bir şekilde yorumlamalarını gerekli kılar. Dworkin, hukuku bir bütün olarak ele alır ve bu bütünlüğün, anayasa yargısının kararlarında yansıması gerektiğini belirtir. Anayasa mahkemeleri, yalnızca metinlerde yer alan normları değil, anayasanın genel yapısını ve arkasındaki değerleri de dikkate almalıdır. Örneğin, bir anayasa maddesi yorumlanırken, bu maddenin yalnızca lafzına değil, anayasanın bütününe ve toplumun ortak adalet anlayışına uygun bir şekilde yorum yapılmalıdır. Dworkin'in teorisi, anayasa mahkemelerinin karar verirken yalnızca pozitif hukuka bağlı kalmaması gerektiğini savunur. Bunun yerine, anayasanın temel ilkeleri ve adalet anlayışı ışığında karar verilmelidir. Örneğin, bir anayasa mahkemesi, ifade özgürlüğü gibi temel bir hakkı yorumlarken, bu hakkın yalnızca metinle sınırlı olmadığını, demokratik toplum düzeninin bir gereği olduğunu göz önünde bulundurmalıdır. Benzer şekilde, eşitlik ilkesi, yalnızca biçimsel eşitlik anlamında değil, ayrımcılığa karşı bir güvence olarak yorumlanmalıdır. Bu yaklaşım, anayasa mahkemelerinin normatif boşlukları doldururken keyfi kararlar vermesini engeller ve kararların toplumun adalet anlayışı ile uyumlu olmasını sağlar. Anayasa mahkemesi kararları, yalnızca hukuki değil, aynı zamanda etik ve toplumsal değerlere de dayanır. Dworkin'in "*law as integrity*" yaklaşımı, anayasa yargısını daha esnek, adil ve değer temelli bir yapıya kavuşturur. Dworkin'in bu teorisi, anayasa yargısının

bağlı kalmayıp, anayasanın temel değerlerini ve toplumsal adalet ilkelerini gözeterek karar verir ve böylece anayasa yargısının demokratik meşruiyetini artırır.¹⁰

Yargısal yorumun sınırlarına ilişkin tartışmada bir diğer önemli kavramsal çerçeve, yargısal aktivizm ve yargısal pasifizm ikiliğidir. Aktivist yaklaşım, mahkemelerin hak genişletici ve dönüştürücü kararlarını savunurken; pasifist yaklaşım, mahkemelerin anayasa koyucu yerine geçmesini engellemek amacıyla dar yorumdan yana tavır alır. Her iki yaklaşımın uç örnekleri hem kuvvetler ayrılığına hem de hukuk devleti ilkesine zarar verebilir.¹¹ Bu nedenle anayasa mahkemeleri yorum yaparken dengeli, gerekçeli ve bağlamsal bir yaklaşım geliştirmek zorundadır.

Anayasal sessizliklerin doldurulmasında hangi yorum türünün tercih edileceği, yalnızca metne değil, aynı zamanda anayasanın işlevine, tarihine ve kurucu felsefesine göre değişiklik gösterir. Örneğin Almanya’da Federal Anayasa Mahkemesi, “objektif değer düzeni” doktriniyle temel hakları soyut ilkeler temelinde yorumlayarak anayasayı yaşayan bir belgeye dönüştürmüştür.¹² ABD’de ise Yüksek Mahkeme, “living constitution” yaklaşımıyla anayasa hükümlerini dönemin koşullarına uyarlayarak esnek biçimde yorumlamaktadır.¹³ Türkiye’de ise hem literal hem de amaçsal yorum biçimlerinin birlikte uygulandığı daha karma bir yapı göze çarpmaktadır.¹⁴

Çalışmada, anayasal boşlukların nasıl doldurulduğunu analiz etmek üzere nitel karşılaştırmalı analiz yöntemi benimsenmiştir. ABD, Almanya ve Türkiye örneklerinin seçilmesinin temel nedeni, bu ülkelerde anayasa mahkemelerinin farklı kurumsal yapılara, tarihsel gelişim çizgilerine ve yorum geleneklerine sahip olmasıdır. ABD’de kısa ve soyut bir anayasa metnine rağmen güçlü bir içtihat geleneği vardır; Almanya’da ise anayasa oldukça ayrıntılıdır, ancak mahkeme temel hakları soyut değerler üzerinden yorumlamaktadır; Türkiye’de ise bireysel başvuru sistemi sonrası Anayasa Mahkemesi’nin yorum alanı genişlemiş, ancak meşruiyet tartışmaları da artmıştır.¹⁵

yalnızca yasaların kelime anlamlarına bağlı kalmaktan öteye geçmesini ve adalet ilkeleriyle harmanlanmış bir hukuk yorumunu mümkün kılar. Anayasa mahkemeleri, bu yaklaşım çerçevesinde, toplumun ortak değerleri ve anayasanın temel ilkelerini göz önünde bulundurarak karar vermelidir. **Bkz.**, Ronald Dworkin, ‘Law’s Empire’, (Harvard University Press, 1986).

¹⁰ Oya Boyar, *Anayasal Yorum Giriş* (İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, 2020), 150-165

¹¹ Kemal Gözler, ‘Anayasa Hukuku’, (Bursa: Ekin Yayınevi, 2022) 311.

¹² Kommersand Miller (n 1) 153.

¹³ Laurence H. Tribe, ‘American Constitutional Law’, (3rd ed, Foundation Press, 2016) 92.

¹⁴ Serap Yazıcı, ‘Kurucu yargı mı, sınırlandırılmış yorumcu mu?’, Bilkent Hukuk Fakültesi Dergisi, 26(2) 2021, 104.

¹⁵ Sibel İncoğlu, ‘Anayasa Mahkemesi’nin Dirençle Karşılaştığı Kararlar Üzerine’, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, 2022, 101.

Karşılaştırmalı analiz, yalnızca hangi ülkede nasıl yorum yapıldığını göstermekle kalmaz; aynı zamanda bu yorumların toplumsal ve siyasal sonuçlarını da ortaya koyar. Yorumun sınırlarını belirlemek, sadece mahkemelerin iç işleyişiyle ilgili değil; aynı zamanda halkın anayasa mahkemelerine duyduğu güvenin, yargı bağımsızlığının ve hukuk devletinin sürdürülebilirliğinin sağlanması açısından da kritik öneme sahiptir.¹⁶

Sonuç olarak, bu kuramsal çerçeve ve yöntemsel yaklaşım sayesinde, anayasa mahkemelerinin normatif boşluklar karşısında nasıl hareket ettiği, hangi ilkelere dayanarak yorum yaptığı ve bu yorumların anayasal sistem üzerindeki etkileri somut olarak analiz edilecektir. Bir sonraki bölümde ABD, Almanya ve Türkiye örnekleri ışığında bu sorulara somut yanıtlar aranacaktır.

II. KARŞILAŞTIRMALI ÜLKE UYGULAMALARI: ABD, ALMANYA VE TÜRKİYE ÖRNEKLERİ

Anayasa mahkemelerinin normatif boşlukları nasıl yorumladığı ve bu yorumların meşruiyet zeminine nasıl oturtulduğu, ancak somut ülke örnekleri üzerinden karşılaştırmalı olarak analiz edildiğinde anlam kazanır. Bu nedenle aşağıda, ABD, Almanya ve Türkiye örnekleri üzerinden anayasal sessizlik karşısında benimsenen yargısal yaklaşımlar ayrıntılı biçimde incelenecektir.

A. AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ (ABD)

Amerikan anayasa sistemi, anayasal yorumun gelişimi ve meşruiyet temelleri bakımından en çok tartışılan modellerden biridir. 1787 tarihli ABD Anayasası, hacim olarak son derece kısa ve soyut bir metin olmasıyla dikkat çeker. Bu nedenle anayasal yorum, ABD Yüksek Mahkemesi'nin kararlarıyla şekillenmiş ve zamanla anayasa metninin ötesine geçen bir normatif rejim oluşturmuştur.¹⁷

ABD'de anayasa yargısının kurumsal temelini *Marbury v. Madison* (1803) kararı oluşturur.¹⁸ Bu karar, yargı organlarına anayasanın yorumlanması konusunda nihai yetki

¹⁶Mark Tushnet, *'Advanced Introduction to Comparative Constitutional Law'* (Edward Elgar Publishing, 2020) 84.

¹⁷ Tribe (n 8)83.

¹⁸ *Marbury v. Madison* (1803) kararı, Amerika Birleşik Devletleri Yüksek Mahkemesi'nin yargı denetimi (judicial review) ilkesini tesis ettiği ve ABD anayasa hukukunun temelini atan tarihi bir karardır. Baş Yargıç John Marshall tarafından kaleme alınan bu karar, Amerika Birleşik Devletleri'nin anayasal düzenini ve yargı organının rolünü köklü bir şekilde tanımlamıştır. Bkz., (John Marshall, *Marbury v. Madison*, 5 U.S. (1 Cranch) United States Supreme Court 1803, s. 137). 1801 yılında, Başkan John Adams görevden ayrılmadan önce, Federalist Parti'ye mensup birçok yargıcı "barış yargıcı" olarak atadı. Bu atamalar arasında William Marbury de vardı. Ancak, yeni Başkan Thomas Jefferson ve Dışişleri Bakanı James Madison, Marbury'nin atanma belgelerini teslim etmeyi reddetti. William Marbury, atamasının tamamlanması için Yüksek Mahkeme'ye başvurdu ve "writ of mandamus" (bir kamu görevlisine belirli bir görevi yerine getirme emri) talep etti (Marshall, 1803, s. 138). Yüksek

vermiş ve “anayasallık denetimi” ilk kez uygulanmıştır.¹⁹ Zaman içinde bu yetki, yargının sadece anayasa metnini yorumlamasını değil, aynı zamanda metinde yer almayan hak ve kurumları da tanımasını mümkün kılmıştır. Bunun örneklerinden biri **Griswold v. Connecticut (1965) kararıdır.**²⁰ Mahkeme, anayasanın açıkça düzenlemediği bir alan olan “mahremiyet hakkı”nı tanımış, bunu anayasanın 1., 3., 4., 5. ve 9. değişikliklerinden “çıkarılan” bir hak olarak değerlendirmiştir.²¹ Burada Mahkeme, anayasal sessizlik karşısında yaratıcı ve birleştirici bir yorum stratejisi benimsemiştir. Aynı çizgi **Roe v. Wade (1973) kararında**²² da devam etmiş, kadınların gebeliği sonlandırma hakkı, mahremiyet hakkı

Mahkeme, kararında dört temel sonuca ulaştı. İlk olarak, Marbury'nin yargıç olarak atanma hakkının bulunduğu belirlendi. İkinci olarak, Madison'ın, Marbury'nin atanma belgesini teslim etmeyi reddetmesinin, Marbury'nin hakkını ihlal ettiği ifade edildi. Üçüncü olarak, Yüksek Mahkeme, Anayasa'nın Yüksek Mahkeme'ye doğrudan "writ of mandamus" emri verme yetkisi tanımadığını ve bu nedenle, Marbury'nin başvurusunu doğrudan kabul edemeyeceğini belirledi. Dördüncü olarak ise, Yargı Yasası'nın **Bkz.**, (Judiciary Act of 1789) ilgili bölümünün Anayasa'ya aykırı olduğu ve bu nedenle geçersiz olduğu hükmüne bağlandı **Bkz.**, (Marshall, 1803, s. 139). Bu karar, Amerika Birleşik Devletleri yargı sisteminde devrim niteliğinde bir ilkeyi hayata geçirdi: Yargı denetimi. Anayasa'nın üstün olduğu ve yargının, yasaların Anayasa'ya uygun olup olmadığını denetleyebileceği ilk kez resmi olarak kabul edildi. Baş Yargıç Marshall, Anayasa'nın yalnızca bir siyasi metin olmadığını, aynı zamanda bağlayıcı ve üstün bir hukuk normu olduğunu belirtti. Bu anlayış, modern anayasa hukukunun temel ilkelerinden biri haline geldi **Bkz.**, (Marshall, 1803, s. 140). Marbury v. Madison kararı, yargı organının yasama ve yürütme organları üzerinde denetim yetkisini pekiştirdi ve Amerika Birleşik Devletleri Yüksek Mahkemesi'ni Anayasa'nın nihai yorumcusu haline getirdi. Bu karar, yargının bağımsızlığını ve anayasa ile uyumsuz yasaların geçersiz sayılmasını sağlayan yargı denetimi ilkesinin köklerini attı **Bkz.**, (Marshall, 1803, s. 141).

¹⁹Barendt (n 2) 66.

²⁰ ABD Yüksek Mahkemesi, Connecticut eyaletinin doğum kontrol yöntemlerini yasaklayan yasasını iptal ederken anayasanın açıkça "özel hayat hakkı"ndan bahsetmemesine rağmen, anayasanın ruhu ve temel haklar dokunulmazlığı kapsamında evlilik mahremiyetinin korunması gerektiğine hükmetmiştir. Mahkeme, anayasanın sessiz kaldığı bu konuda, anayasal hakların "gölge haklar" veya "mahremiyet hakkı" gibi dolaylı yollarla korunması gerektiğini savunmuştur. Bu karar, anayasanın sessiz kaldığı alanlarda mahkemelerin temel hak ve özgürlükleri geniş yorumlayarak boşluğu doldurabileceğini göstermiştir. Bkz. Ersoy Kontacı, A. (2017). Anayasada Sayılmayan Hakların Yargısal Korunması. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 66(2), 427-460.

²¹Dworkin (n 3) 123.

²²Roe v. Wade (1973) kararı, Amerika Birleşik Devletleri Yüksek Mahkemesi'nin, kadınların hamileliği sonlandırma (kürtaj) hakkını anayasal bir hak olarak tanıdığı ve bireysel hakların korunmasına yönelik önemli bir dönüm noktası olan kararlarından biridir. Kararın merkezinde, bir kadının kürtaj yapma hakkının, Anayasa'nın Dördüncü ve On Dördüncü Değişiklikleri ile güvence altına alınan mahremiyet hakkının bir parçası olduğu görüşü yer almaktadır **Bkz.**, (Blackmun, Harry A. Roe v. Wade, 410 U.S. 113 (1973), Supreme Court of the United States, s. 153). Dava, Teksas eyaletinde yaşayan Norma McCorvey (takma adıyla Jane Roe) adlı bir kadının, eyalet yasalarının kürtajı yasaklamasına karşı açtığı dava ile başlamıştır. Teksas yasaları, annenin hayatı tehlikede olmadıkça kürtajı suç sayıyordu. Roe, bu yasanın bireysel haklarını ihlal ettiğini ve anayasal mahremiyet hakkını zedelediğini ileri sürdü. Dava, sonunda Amerika Birleşik Devletleri Yüksek Mahkemesi'ne kadar ulaştı ve burada eyaletin kürtajı yasaklama yetkisini sorguladı **Bkz.**, (Blackmun, 1973, s. 154). Yüksek Mahkeme, 7'ye 2 oyla verdiği kararında, kadınların kürtaj hakkının anayasal bir hak olduğunu kabul etti. Karar, Anayasa'nın Dördüncü ve On Dördüncü Değişiklikleri ile güvence altına alınan “mahremiyet hakkı”na dayandırıldı. Mahkeme, bu hakkın mutlak olmadığını, ancak devletin bu hakka yalnızca belirli durumlarda müdahale edebileceğini vurguladı. Mahkeme, kürtaj hakkını üç aşamalı bir çerçeveye ayırdı: ilk üç aylık dönemde (trimester) devlet müdahale edemez, ikinci üç aylık dönemde devlet sağlık düzenlemeleri yapabilir, üçüncü üç aylık dönemde ise fetüsün yaşama yetisi kazandığı varsayılarak devlet kürtajı kısıtlayabilir **Bkz.**, (Blackmun, 1973, s. 159). Yargıç Harry Blackmun tarafından yazılan karar metni, kadınların bireysel özerkliklerini ve mahremiyet haklarını vurguladı. Blackmun, devletin kadınların sağlık ve güvenliği konusunda meşru bir menfaati olduğunu kabul ederken, bu menfaatin bireylerin temel haklarını ihlal edecek ölçüde genişletilemeyeceğini belirtti **Bkz.**, (Blackmun, 1973, s. 160). Roe v. Wade kararı, Amerika Birleşik Devletleri'nde kadın haklarının ve bireysel özgürlüklerin korunmasında bir dönüm noktası oldu. Karar, federal düzeyde kürtajın yasal hale gelmesini sağladı ve eyaletlerin

kapsamında anayasal koruma altına alınmıştır. Fakat bu **karar 2022 tarihli Dobbs v. Jackson Women's Health Organization davasıyla** geri çekilmiş ve Yüksek Mahkeme daha dar bir yorum benimseyerek, yargının anayasal sessizlikleri yorumlamak yerine yasa koyuculara alan bırakması gerektiğini savunmuştur.²³

Bu kararlar arasındaki fark, ABD'deki anayasa yargısının yorum geleneği içinde sürekli bir denge arayışına işaret eder. "Living Constitution" (yaşayan anayasa) yaklaşımı ile "Originalism" (kurucu iradeye sadakat) arasındaki bu gerilim, anayasa mahkemelerinin yorum sırasında ne kadar yaratıcı olabileceği ve bu yaratıcılığın demokratik meşruiyeti tartışmasını merkezileştirir.²⁴ ABD örneği, anayasanın sessiz olduğu durumlarda yargının hem yaratıcı hem de sınırlandırılması gereken bir fonksiyona sahip olduğunu göstermektedir. Yorumun meşruiyetini sağlamak için Mahkeme'nin gerekçelerinin kamuoyu ve akademi nezdinde ikna edici olması, ayrıca yargının siyasal iktidarla çatışma yerine anayasal diyalog kurması beklenmektedir.²⁵

B. ALMANYA

Almanya Federal Cumhuriyeti'nde anayasal yorum ve boşlukların doldurulması süreci, özellikle Federal Anayasa Mahkemesi'nin (Bundesverfassungsgericht, BVerfG) geliştirdiği "objektif değer düzeni" (objektive Wertordnung) doktrini çerçevesinde ele alınmaktadır. Bu doktrin, anayasanın yalnızca bireysel hakları değil, aynı zamanda toplumun temel değer sistemini de koruma amacı taşıdığını öne sürer.²⁶

Federal Anayasa Mahkemesi'nin 1958 tarihli Lüth kararı²⁷, bu yaklaşımın temellerini atan ilk kararlardandır. Mahkeme, ifade özgürlüğü ve insan onuru arasındaki dengeyi kurarken,

kürtajı tamamen yasaklamalarını engelledi. Ancak bu karar, yıllar boyunca tartışmalı olmaya devam etti ve 2022'deki Dobbs v. Jackson Women's Health Organization kararı ile Yüksek Mahkeme tarafından geri alındı **Bkz.** (Blackmun, 1973, s. 162).

²³ Tribe (n 8) 107.

²⁴ Barendt (n 2) 71.

²⁵ Dworkin (n 3) 126.

²⁶ Kommersand Miller (n 1) 159.

²⁷ 15 Ocak 1958 tarihli Lüth kararı, Alman Federal Anayasa Mahkemesi'nin (Bundesverfassungsgericht) temel hakların özel hukuk ilişkilerine etkisini belirlediği ve ifade özgürlüğünün demokratik toplumdaki merkezi rolünü vurguladığı tarihi bir karardır. Bu karar, Alman anayasa hukukunda temel hakların sadece devlet-birey ilişkilerinde değil, bireyler arası ilişkilerde de etkili olabileceğini ortaya koymuştur **Bkz.**, (BVerfGE 7, 198, 1958, s. 205). Dava, Hamburg Basın Dairesi Başkanı Erich Lüth'ün, Nazi döneminde antisemitik propaganda filmi "Jud Süß"ün yönetmeni olan Veit Harlan'ın yeni filminin boykot edilmesi çağrısında bulunmasıyla başlamıştır. Bu çağrı üzerine film yapımcısı, Lüth'e karşı bir dava açmış ve mahkeme, Lüth'ün boykot çağrısının "iyi ahlak kurallarına aykırı" olduğuna hükmetmiştir. Lüth, bu karara karşı Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuruda bulunmuştur. **Bkz.**, (BVerfGE 7, 198, 1958, s. 200). Anayasa Mahkemesi, Lüth'ün ifade özgürlüğünün, özel hukuk ilişkilerinde de dikkate alınması gerektiğine karar vermiştir. Mahkeme, temel hakların sadece devletin müdahalelerine karşı değil, aynı zamanda bireyler arası ilişkilerde de "dolaylı etkisi" (mittelbare Drittwirkung) olduğunu belirtmiştir. Bu yaklaşım, temel hakların özel hukukta da bir değer sistemi olarak etkili olmasını sağlamıştır. **Bkz.**, (BVerfGE 7,

anayasanın temel haklara yalnızca savunmacı değil, aynı zamanda şekillendirici (pozitif) anlamlar yüklediğini belirtmiştir. Bu karar, Alman anayasa yargısında anayasal değerlerin, özel hukuk ilişkileri dahil olmak üzere tüm hukuk düzenine yansımaları gerektiğini ortaya koymuştur.²⁸ Bu yorum geleneği çerçevesinde Almanya’da anayasa metninde açıkça yer almayan haklar da mahkeme içtihatlarıyla anayasal güvence altına alınmıştır. Örneğin, 1983 tarihli *Volkszählungsurteil*²⁹ (Nüfus Sayımı Kararı), “bilgiye kendilik hâkimiyeti hakkı”nı (*RechtaufinformationelleSelbstbestimmung*) tanımış, bu hakkı doğrudan insan onurunun bir uzantısı olarak yorumlamıştır.³⁰

BVerfG, anayasa metninde ifade edilmeyen hakları tanıırken, gerekçelerinde anayasanın genel ilkelerine, özgürlükçü demokratik temel düzene ve insan haklarına dayanmaktadır. Bu durum, mahkemeye geniş bir takdir yetkisi tanımakta; ancak aynı zamanda yorumların iç tutarlılığını ve meşruiyetini sağlamaktadır.³¹ Alman modelinde dikkat çeken bir diğer unsur, anayasa mahkemesinin yasama organı ile kurduğu denge ilişkisidir. Mahkeme, anayasa yorumunu doğrudan yasama organının iradesini sınırlamak yerine, anayasal değerleri somutlaştırarak yasamaya yol gösterici bir nitelik kazandırmaktadır. Bu yaklaşım, anayasal

198, 1958, s. 205). Karar, Alman anayasa hukukunda temel hakların objektif bir değer düzeni oluşturduğunu ve bu düzenin tüm hukuk alanlarında geçerli olduğunu vurgulamıştır. Bu, ifade özgürlüğü gibi temel hakların, özel hukuk ilişkilerinde de korunması gerektiği anlamına gelmektedir. Mahkeme, Lüth’ün boykot çağrısının, demokratik toplumda ifade özgürlüğünün bir parçası olduğunu ve bu nedenle korunması gerektiğini belirtmiştir **Bkz.**, (BVerfGE 7, 198, 1958, s. 210). Lüth kararı, temel hakların özel hukuk ilişkilerinde de etkili olabileceğini kabul ederek, Alman anayasa hukukunda önemli bir dönüm noktası olmuştur. Bu karar, ifade özgürlüğü başta olmak üzere temel hakların, bireyler arası ilişkilerde de dikkate alınması gerektiğini ortaya koymuş ve temel hakların kapsamını genişletmiştir. **Bkz.**, (BVerfGE 7, 198, 1958, s. 210).

²⁸ Barendt (n 2) 93.

²⁹ 1983 tarihli *Volkszählungsurteil* (Nüfus Sayımı Kararı), Alman Federal Anayasa Mahkemesi’nin (Bundesverfassungsgericht) bireylerin kişisel verilerinin korunmasına yönelik önemli bir dönüm noktasıdır. Mahkeme, bu kararıyla “bilgiye kendilik hâkimiyeti hakkı”nı (*RechtaufinformationelleSelbstbestimmung*) tanımış ve bu hakkı doğrudan insan onurunun bir uzantısı olarak yorumlamıştır. **Bkz.**, (BVerfGE 65, 1, 1983, s. 43). Karar, 1983 yılında Almanya’da planlanan genel nüfus sayımına karşı açılan anayasa şikayetleri üzerine verilmiştir. Şikâyetçiler, devletin kişisel verileri toplama ve işleme yetkisinin, bireylerin özel yaşamlarına müdahale ettiğini ve bu durumun Anayasa’nın 1. maddesinde güvence altına alınan insan onuru ile 2. maddesinde belirtilen kişilik haklarını ihlal ettiğini ileri sürmüşlerdir. Mahkeme, modern veri işleme tekniklerinin bireylerin özel yaşamlarını tehdit edebileceğini ve bu nedenle bireylerin, kişisel verilerinin toplanması, saklanması ve kullanılması üzerinde kontrol sahibi olmaları gerektiğini belirtmiştir. Bu bağlamda, bilgiye kendilik hâkimiyeti hakkı, bireylerin kişisel verileri üzerindeki kontrolünü ifade eder ve bu hak, Anayasa’nın 1. ve 2. maddeleriyle güvence altına alınmıştır. **Bkz.**, (BVerfGE 65, 1, 1983, s. 43). Mahkeme ayrıca, devletin kişisel verileri toplama ve işleme faaliyetlerinin, belirli yasal sınırlar içinde ve bireylerin haklarını koruyacak şekilde düzenlenmesi gerektiğini vurgulamıştır. Bu, veri toplama faaliyetlerinin belirli bir amaca yönelik olması, toplanan verilerin sadece bu amaçla kullanılması ve bireylerin bu süreçler hakkında bilgilendirilmesi gerektiği anlamına gelir. *Volkszählungsurteil*, Almanya’da ve uluslararası alanda veri koruma hukukunun gelişiminde önemli bir rol oynamıştır. Karar, bireylerin kişisel verileri üzerindeki kontrolünü vurgulayarak, modern bilgi toplumlarında bireysel özgürlüklerin korunmasına katkıda bulunmuştur. Bu karar, anayasanın boşluklarının mahkeme tarafından anayasanın genel ilkeleri ve temel haklar ışığında doldurulabileceğini göstermektedir.

³⁰ Kommersand Miller (n 1) 174.

³¹ Tushnet (n 11) 91.

sessizliklerin keyfi biçimde doldurulması yerine, kurumsal diyalog ve değer temelli bir anayasal yorum pratiğini mümkün kılmaktadır.³²

Sonuç olarak, Almanya örneği, anayasal boşlukların doldurulmasında güçlü kurumsal geleneklere ve sistematik bir değer yorumuna dayalı bir yaklaşımı temsil etmektedir. BVerfG, anayasanın sessiz hükümleri karşısında hem birey haklarını hem de anayasal düzenin bütünlüğünü gözeterek normatif istikrar üretmektedir.³³

C. TÜRKİYE

Türkiye’de anayasal yorum ve normatif boşlukların doldurulması süreci, 2010 yılında bireysel başvuru hakkının tanınması ile yeni bir boyut kazanmıştır. Anayasa Mahkemesi, bu yolla bireylerin temel hak ihlallerini doğrudan gündeme getirebildiği bir platform haline gelmiş ve özellikle anayasa metninde açık düzenleme bulunmayan konularda yaratıcı yorumlarda bulunmaya başlamıştır.³⁴ Mahkemenin normatif boşluk karşısında verdiği ilk çarpıcı kararlardan biri, “unutulma hakkı”na ilişkindir.³⁵ Anayasada açık bir biçimde bu hak düzenlenmemiş olmasına rağmen, Mahkeme 2016 yılında verdiği bir kararında, bu hakkı özel

³²EricBarendt, ‘*JudicialCreativity in ConstitutionalInterpretation*’, Oxford Journal of Legal Studies, 40(2) 2020, 98.

³³Kommersand Miller (n 1) 183.

³⁴Yazıcı (n 9) 105.

³⁵ Türkiye’de anayasal yorum ve normatif boşlukların doldurulması süreci, 2010 yılında bireysel başvuru hakkının tanınması ile önemli bir değişim geçirmiştir. Anayasa Mahkemesi, bireysel başvuru mekanizması sayesinde bireylerin temel hak ve özgürlük ihlallerini doğrudan gündeme getirebildiği bir platform haline gelmiştir. Bu süreçte Mahkeme, anayasa metninde açıkça düzenlenmeyen hak ve özgürlükleri yaratıcı yorumlarla tanımaya ve geliştirmeye başlamıştır. Bu yaratıcı yorumların en dikkat çekici örneklerinden biri, 2016 yılında verilen “unutulma hakkı” kararına ilişkindir. Anayasa Mahkemesi, bu kararında, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nda açıkça düzenlenmeyen unutulma hakkını, özel hayatın gizliliği ve kişilik haklarının bir uzantısı olarak kabul etmiştir. Mahkeme, bireylerin dijital ortamda yer alan arşiv bilgilerine erişimin sınırlandırılabilceğini ve bu bilgilerin belirli bir süre sonra kamu erişiminden kaldırılmasının talep edilebileceğini belirlemiştir. Anayasa Mahkemesi, bu kararında unutulma hakkını değerlendirirken, bireylerin dijital ortamdaki geçmişlerine dair bilgilerin sonsuza kadar erişilebilir olmasının, kişilik haklarına ve özel hayatın gizliliğine zarar verebileceğini vurgulamıştır. Mahkeme, bu bağlamda dijital dünyadaki bilgi ve içeriklerin kontrol edilebilir olması gerektiğini ve bireylerin, kendileri ile ilgili dijital içerikleri belirli koşullarda sildirebilme hakkına sahip olduklarını ifade etmiştir. Karar, Türkiye’de unutulma hakkının anayasal temellerini şekillendirmiş ve dijital çağda bireylerin mahremiyet haklarının korunması açısından önemli bir dönüm noktası olmuştur. Mahkeme, anayasal hakları yalnızca metinsel bir biçimde yorumlamak yerine, çağın gereklerine uygun ve bireylerin haklarını koruyacak şekilde dinamik bir yorum yöntemi benimsemiştir. *Bkz.*, Kemal Gözler, ‘*Kurucu İktidar*’, (Bursa: Ekin Yayınevi, 2018)214. Özetle, Türkiye’de “unutulma hakkı” anayasa ve kanunlarda açıkça düzenlenmemiştir; ancak Anayasa Mahkemesi ve Yargıtay kararlarıyla bu hak, anayasanın 17. madde (maddi ve manevi varlığın korunması) ve 20. madde (kişisel verilerin korunması) kapsamında dolaylı olarak tanınmıştır. Mahkemeler, anayasanın sessiz kaldığı bu konuda, bireyin manevi varlığını koruma ve geçmişte yaşanan olumsuzlukların dijital hafızadan silinmesini sağlama amacıyla unutulma hakkını kabul etmişlerdir. Bu durum, anayasanın sessiz kaldığı bir konuda mahkemelerin anayasanın ruhu ve temel haklar doğrultusunda yeni bir hak tanımasıdır. *Bkz.* Kaya, M. B. (2020). Unutulma hakkı: AİHM’in unutulma hakkına yaklaşımı. *Erişim adresi: <https://www.mbkaya.com/unutulma-hakki-insan-haklari-aihm>*.

hayatın gizliliği ve kişilik haklarının bir uzantısı olarak tanımış ve dijital ortamda yer alan arşiv bilgilerine erişim hakkını sınırlandırmıştır.³⁶

Anayasa Mahkemesi, bunun dışında da pek çok konuda metin dışı yorum yoluyla yeni hak kategorileri tanımış ya da mevcut hakların kapsamını genişletmiştir. Örneğin, çevre hakkı, makul sürede yargılanma hakkı, dijital mahremiyet gibi hakların tamamı, Mahkeme tarafından Anayasa'nın 17, 20 ve 36. maddeleri ile ilişkilendirilerek yeni yorumlara konu edilmiştir.³⁷ Bu yaratıcı yorum pratiğine rağmen³⁸, Anayasa Mahkemesi'nin bu yetkisini sınırsız kullanmadığı da görülmektedir. Mahkeme, çoğu kararında Anayasa'nın "ruhuna" ve "kurucu değerlerine" vurgu yapmakta; yorumlarının temel hak ve özgürlüklerin korunması amacıyla sınırlandığını belirtmektedir. Yani, Mahkeme'nin yorumları, tamamen keyfi değil; iç tutarlılık ve sistematik meşruiyet ilkeleriyle çerçevelenmiştir.³⁹ Ancak Türkiye örneğinde dikkat çeken en temel sorun, Mahkeme kararlarına diğer yargı organlarının uymaması ya da direnç göstermesidir. Nitekim son dönemde Can Atalay kararında olduğu gibi, Yargıtay'ın Anayasa Mahkemesi kararlarını tanımaması, anayasal yorumun ve anayasa yargısının

³⁶(AYM, B. No: 2013/5653, 03.03.2016).

³⁷Kemal Gözler, '*Anayasa Mahkemesi'nin Yorum Yetkisinin Sınırları*', Anayasa Hukuku Dergisi, 10(1) 2023, 217.

³⁸ Türkiye'de Anayasa Mahkemesi'nin yaratıcı yorum pratiği, anayasa metninde açıkça düzenlenmeyen hak ve özgürlüklerin, anayasanın temel ilkeleri ve değerleri doğrultusunda genişletilmesi ve korunması anlamına gelir. Mahkeme, anayasa metnini dar ve katı bir şekilde yorumlamak yerine, anayasal hak ve özgürlüklerin kapsamını çağdaş gelişmeler ve toplumsal ihtiyaçlar doğrultusunda genişletir. Bu yaklaşım, normatif boşlukların değer temelli ve sistematik bir şekilde doldurulmasını sağlar.

Anayasa Mahkemesi'nin yaratıcı yorum pratiğine en çarpıcı örneklerden biri, 2016 tarihli "unutulma hakkı" kararıdır. Bu davada başvuru, geçmişte adının geçtiği bazı olayların internet ortamında kolayca erişilebilir olmasının, özel hayatının gizliliğini ve kişilik haklarını ihlal ettiğini ileri sürmüştür. Anayasada açıkça "unutulma hakkı" düzenlenmemiş olmasına rağmen, Mahkeme bu hakkı Anayasa'nın 20. maddesinde yer alan özel hayatın gizliliği ve kişilik haklarının korunması ilkeleri çerçevesinde tanımıştır. Mahkeme, dijital ortamdaki bilgilerin kalıcı ve sınırsız erişilebilir olmasının, bireylerin kişilik haklarına zarar verebileceğini belirlemiş ve bireylerin dijital ortamda geçmişlerine dair bilgilerin erişimden kaldırılmasını talep edebileceğine karar vermiştir. Bu karar, Anayasa Mahkemesi'nin yaratıcı yorum pratiğinin en önemli örneklerinden biridir. Mahkeme, anayasa metninde yer almayan bir hakkı, anayasanın ruhuna ve temel değerlerine dayanarak tanımış ve koruma altına almıştır. Özel hayatın gizliliği ve kişilik hakları, dijital çağı getirdiği yeni sorunlar karşısında dinamik bir şekilde yorumlanmış ve bireylerin dijital mahremiyet hakları güvence altına alınmıştır. Ancak bu yaratıcı yorum pratiği, Mahkeme'nin keyfi bir şekilde yeni haklar tanınması anlamına gelmez. Anayasa Mahkemesi, çoğu kararında Anayasa'nın "ruhuna" ve "kurucu değerlerine" vurgu yapmakta; yorumlarının temel hak ve özgürlüklerin korunması amacıyla sınırlandığını belirtmektedir. Bu, Mahkeme'nin yorumlarının iç tutarlılık ve sistematik meşruiyet ilkeleriyle çerçevelendiği anlamına gelir. Mahkeme, yalnızca anayasa metnine bağlı kalmamakta; aynı zamanda anayasanın insan onuru, eşitlik, adalet ve özgürlük gibi temel değerlerine de sadık kalmaktadır. Yine de Türkiye'de Anayasa Mahkemesi'nin yaratıcı yorum pratiği, diğer yargı organları tarafından her zaman kabul görmemektedir. Özellikle son dönemde Can Atalay kararında olduğu gibi, Yargıtay ve diğer yargı organlarının Anayasa Mahkemesi kararlarına uymaması veya direniş göstermesi, anayasa yargısının meşruiyetini ve etkinliğini zayıflatmaktadır. Anayasa Mahkemesi'nin yarattığı hakların ve yaptığı yaratıcı yorumların, diğer yargı organları tarafından tanınmaması, anayasa yargısının otoritesini zedeleyebilir. Bu nedenle, Türkiye'de Anayasa Mahkemesi'nin yaratıcı yorum pratiği, bir yandan anayasal hak ve özgürlüklerin genişletilmesine ve korunmasına katkıda bulunurken, diğer yandan bu yorumların diğer yargı organları tarafından tanınmaması gibi bir meşruiyet sorunu ile de karşı karşıyadır. Anayasa Mahkemesi, yaratıcı yorum yoluyla anayasal hakları koruma altına alsın da bu hakların etkin bir şekilde korunması, diğer yargı organlarının da bu yorumları kabul etmesi ve uygulaması ile mümkündür. **Bkz.** Kemal Gözler, '*Kurucu İktidar*', (Bursa: Ekin Yayınevi, 2018) 219.

³⁹ Selim Kaneti, '*Anayasa Yargısında Meşruiyet Sorunu*', (Beta Yayınları, 2020) 194.

meşruiyetini sorgulanabilir hale getirmektedir.⁴⁰ Bu durum, H.L.A. Hart'ın “tanıma kuralı” (rule of recognition) kavramı doğrultusunda da aktarılabilir. Nitekim bir hukuk sisteminin temel geçerlilik ölçütünü oluşturur ve bu kural, hukukî normların meşruiyetini belirleyen nihai kriter olarak işlev görür. Hart'a göre, tanıma kuralı, hukuk sistemindeki yetkili organlar tarafından kabul edilen ve uygulanan normları tanımlayan ikincil bir kuraldır; bu kural olmaksızın hukuk sistemi bütünlüğünü ve işlevselliğini yitirecektir.⁴¹

Türkiye’de Anayasa Mahkemesi kararlarına diğer yargı organlarının direnç göstermesi, bu tanıma kuralının zayıfladığına işaret etmekte ve hukuk düzeninin meşruiyetini ciddi şekilde sorgulamaya açmaktadır. Dolayısıyla, tanıma kuralının işlevini yerine getirebilmesi için, hukuk sistemindeki tüm yetkili organların Anayasa Mahkemesi kararlarını bağlayıcı olarak kabul etmesi zorunludur.⁴²

Türkiye’de Anayasa Mahkemesi’nin anayasal sessizlik karşısındaki rolü hem birey haklarını koruyucu hem de sistemin tıkanan alanlarını açıcı bir fonksiyon taşımaktadır. Ancak bu yorumun sürekliliği, diğer yargı organlarının ve yasama-yürütme erklerinin Mahkeme ile olan kurumsal diyaloguyla doğrudan ilişkilidir. Bu nedenledir ki, Türkiye örneğinde yorumun meşruiyeti, yalnızca gerekçenin mantıksal tutarlılığına değil; ayrıca uygulanabilirliğine, kararların etkili bir biçimde izlenmesine de bağlıdır.⁴³

Türkiye’de Anayasa Mahkemesi’nin yaratıcı yorum pratiği, anayasal sessizlik karşısında birey haklarını koruma ve anayasal sistemi canlı tutma işlevi görmektedir. Mahkeme, Anayasa’da açıkça düzenlenmeyen veya net bir şekilde ifade edilmeyen hakları, anayasanın temel ilkeleri ve değerleri doğrultusunda koruma altına alarak, anayasal sessizlik karşısında bireylerin haklarını güvence altına almaktadır. Bu durum, özellikle dijital çağın getirdiği yeni hak ve özgürlükler açısından kritik bir önem taşımaktadır. Örneğin, dijital mahremiyet ve unutulma hakkı gibi haklar, Anayasa’da açıkça düzenlenmemiş olmasına rağmen, Mahkeme tarafından yaratıcı yorumlarla tanınmış ve korunmuştur. Ancak Anayasa Mahkemesi’nin yaratıcı yorum pratiğinin etkinliği, yalnızca Mahkeme’nin bu yorumları üretmesine bağlı değildir. Mahkeme’nin yorumlarının ve kararlarının diğer yargı organları ve devletin diğer erkleri tarafından tanınması ve uygulanması, yaratıcı yorumun meşruiyetini ve etkisini doğrudan belirler. Türkiye örneğinde, Mahkeme kararlarına karşı gösterilen direnç veya bu

⁴⁰ İncoğlu (n 10) 102.

⁴¹ H.L.A. Hart. (1994). The Concept of Law (2. basım). Oxford University Press, s. 100-102.

⁴² Grant Lamond. (2014). Legal Sources, the Rule of Recognition, and Customary Law. The American Journal of Jurisprudence, 59(1), 25–48, s. 30-32.

⁴³ İbrahim Özden Kaboğlu, ‘Anayasa Hukuku Dersleri’, (Legal Yayıncılık, 2021) 228.

kararların uygulanmaması, anayasal yorumun ve Mahkeme'nin otoritesinin sorgulanmasına yol açmaktadır. Özellikle son dönemde yaşanan Can Atalay kararında olduğu gibi, Yargıtay ve diğer yargı organlarının Anayasa Mahkemesi kararlarını tanımaması, anayasal denetimin etkinliğini zayıflatmakta ve anayasa yargısını sembolik bir mekanizmaya dönüştürme riski taşımaktadır.

Anayasa Mahkemesi'nin yaratıcı yorum pratiğinin sürdürülebilirliği ve etkinliği, anayasal denetim sisteminin kurumsal yapısıyla doğrudan ilişkilidir. Mahkeme, yaratıcı yorumlarıyla birey haklarını korurken, diğer yargı organlarının ve yasama-yürütme erklerinin bu yorumlara uygun davranması ve kararları uygulaması gerekmektedir. Bu bağlamda, Anayasa Mahkemesi kararlarının bağlayıcılığını güçlendirecek yasal ve kurumsal düzenlemeler yapılması, anayasa yargısının etkinliğini ve meşruiyetini artıracaktır. Öte yandan, Anayasa Mahkemesi'nin yaratıcı yorum pratiği, anayasa hukukunun dinamik ve yaşayan bir metin olarak kalmasını sağlar. Mahkeme, anayasal hak ve özgürlükleri yalnızca metinsel değil, toplumsal ve hukuki gelişmeler doğrultusunda da yorumlayarak, anayasanın çağdaş ihtiyaçlara uygun bir şekilde korunmasına ve geliştirilmesine katkıda bulunur.⁴⁴

Sonuç olarak, Türkiye'de Anayasa Mahkemesi, anayasal sessizlik karşısında yaratıcı ama çerçevesi belli bir yorum politikası izlemektedir. Ancak bu politikanın demokratik meşruiyet kazanabilmesi için, diğer yargı kurumlarının kararlara saygı göstermesi ve anayasa yargısının sistemdeki hakem rolünü tanınması gerekmektedir.⁴⁵

⁴⁴Kemal Gözler, '*Kurucu İktidar*', (Bursa: Ekin Yayınevi, 2018) 229.

⁴⁵Yazıcı (n 9) 111.

III. KARŞILAŞTIRMALI DEĞERLENDİRME

Ülkeler Arası Karşılaştırma Tablosu⁴⁶

Kriterler	ABD	Almanya	Türkiye
Anayasa Metni	Kısa ve soyut	Ayrıntılı ve değer temelli	Ayrıntılı ancak çoğu konuda katı ve kapalı
Yorum Tarzı	Living Constitution / Originalism ikilemi	Objektif Değer Düzeni (objektive Wertordnung)	Amaçsal + Değer merkezli (karma yapı)
Kurumsal Gelenek	Yüksek Mahkeme kararları anayasa hukukunu belirler	Mahkeme kararları anayasal düzenin merkezindedir	Mahkeme, bireysel başvuru sonrası daha etkin rol üstlenmiştir
İçtihat Örneği	Griswold v. Connecticut; Roe v. Wade; Dobbs v. Jackson	Lüth Kararı; Nüfus Sayımı Kararı (Volkszählungsurteil)	Unutulma hakkı (2013/5653); Çevre ve Dijital Haklar kararları
Yorumun Meşruiyeti	Kamuoyu, akademi ve siyasal diyalog üzerinden	Değer tutarlılığı ve anayasa bütünlüğü üzerinden	Kurucu değerlere ve iç tutarlılığa dayalı, ancak dirençle karşı karşıya
Yorumun Sınırları	Zaman zaman genişletici / daraltıcı olarak değişir	İnsan onuru ve temel haklar çerçevesinde sabit kalır	Genişletici eğilimde ancak uygulanabilirlikte sorunlar yaşanır
Sistemsal Sorun	Mahkemenin siyasallaşması eleştirisi	Yasama-yargı dengesi gözetilir, içtihatla yön verilir	Mahkeme kararlarına uyulmaması, yargı içi çatışma

Yukarıdaki tabloda belirtildiği gibi, ABD, Almanya ve Türkiye'nin anayasa yargısına ilişkin uygulamalarını, özellikle anayasal sessizlik durumlarındaki yaklaşımlarını sistematik biçimde karşılaştırmakta ve yorum pratiğinin hangi faktörlerle belirlendiğini gözler önüne

⁴⁶Bu tablo, ABD, Almanya ve Türkiye anayasa mahkemelerinin anayasaların sessiz kaldığı durumlara nasıl yaklaştığını sistematik biçimde karşılaştırmalı olarak göstermektedir. Amaç, her ülkenin yargı sisteminde yorumun nasıl şekillendiğini, hangi yöntemlerle meşrulaştırıldığını ve hangi sorunlarla karşılaşıldığını açık biçimde ortaya koymaktır. Kısaca:

- ABD: Yargı, anayasa metni kısa ve soyut olduğu için yorumda daha özgürdür. Ancak “living constitution” ile “originalism” arasında bir denge arayışı vardır. Mahkeme yaratıcı ama dönemsel olarak değişen kararlar verir.
- Almanya: Federal Anayasa Mahkemesi, anayasanın temel değerleri üzerinden istikrarlı ve derinlikli yorumlar yapar. Yorumlar sistemin bütünlüğüyle uyumlu, öngörülebilirdir. Meşruiyet daha çok anayasal değerlerle sağlanır.
- Türkiye: Anayasa Mahkemesi, özellikle bireysel başvuru mekanizması sonrası daha yaratıcı yorumlara yönelmiştir. Ancak kararların uygulanmasında direnç yaşanmakta, bu da yorumun meşruiyetini ve etkisini sınırlandırmaktadır.

Bu tablo, yalnızca mevcut durumu yansıtmakla kalmaz; aynı zamanda anayasa mahkemelerinin demokratik işleyişteki rolünü ve kararlarının etkisini değerlendirmek için kıyaslamalı bir temel sunar.

sermektedir. Her ülkenin anayasa metninin niteliği, mahkemelerin kurumsal tarihi ve siyasi yapısı, yargısal yorumun kapsamını önemli ölçüde şekillendirmektedir. ABD’de anayasa metni soyut ve kısa olduğu için, Yüksek Mahkeme’nin yorum yetkisi son derece geniştir. “Living Constitution” yaklaşımı, toplumsal değişimlere yanıt verebilmekte; ancak bu durum zaman zaman “Originalist” görüşlerin karşı çıkmasına ve siyasallaşma tartışmalarına yol açmaktadır. Yorumun meşruiyeti, kamuoyunda destek bulma ve gerekçelendirme niteliğiyle sıkı bağlıdır.⁴⁷ Nitekim “Originalism” yaklaşımının en güçlü savunucularından biri olan Yüksek Mahkeme eski hâkimi Antonin Scalia da anayasanın yorumlanmasında metnin tarihsel bağlamının ve yazarların orijinal niyetinin esas alınması gerektiğini vurgulamıştır. Scalia’ya göre, anayasanın anlamı zamanla değiştirilemez; böylece yargının görevi, metnin orijinal anlamını korumak ve kişisel veya politik tercihlere göre yorum yapmaktan kaçınmaktır.⁴⁸ Bu nedenle, yorumun meşruiyeti, kamuoyunda destek bulma ve gerekçelendirme niteliğiyle sıkı bağlıdır.

⁴⁷ABD, Almanya ve Türkiye’nin anayasa yargısı uygulamalarını karşılaştırarak, anayasal yorumların ve yaratıcı yorum pratiğinin nasıl şekillendiğini ortaya koymaktadır. Metinde belirtilen üç ülke, anayasa yargısı uygulamaları bakımından farklı tarihi ve kurumsal yapılar sahip olmasına rağmen, anayasal sessizlik karşısında benzer ve farklı yaklaşımlar sergilemektedir. Amerika Birleşik Devletleri’nde anayasa metni oldukça kısa ve soyut olup, geniş yoruma açıktır. Bu durum, Yüksek Mahkeme’nin yaratıcı yorum yapma yetkisini artırmaktadır. “Living Constitution” (Yaşayan Anayasa) yaklaşımı, anayasanın toplumun değişen ihtiyaçlarına uyum sağlayan bir metin olarak yorumlanmasını savunur. Yargıçlar, anayasa maddelerini çağın gereklerine uygun bir şekilde yorumlayarak, bireysel hak ve özgürlükleri genişletebilir. Örneğin, Roe v. Wade (1973) kararında mahkeme, anayasanın mahremiyet hakkını bireylerin kürtaj hakkını kapsayacak şekilde genişletmiştir. Ancak bu yaratıcı yorum pratiği, “Originalist” (Orijinalist) görüşlere sahip olan ve anayasanın yalnızca kurucu babaların niyetleri doğrultusunda yorumlanması gerektiğini savunan yargıçlar tarafından eleştirilmektedir. Bu tartışma, anayasa yargısının ABD’de siyasallaşma potansiyelini de artırmaktadır. Almanya’da ise anayasa yargısı, daha sistematik ve değer temelli bir yapı üzerine kuruludur. 1949 tarihli Alman Temel Kanunu (Grundgesetz), Federal Anayasa Mahkemesi’ne anayasa yargısında geniş bir yorum yetkisi tanıır. Mahkeme, anayasa metnini “objektif değer düzeni” (objektive Werteordnung) prensibi çerçevesinde yorumlar. Bu, temel hakların yalnızca bireylerin devlete karşı korunmasını değil, aynı zamanda bireyler arası ilişkilerde de etkili olmasını sağlar. Örneğin, Lüth Kararı (1958), ifade özgürlüğünü sadece devlet-birey ilişkilerinde değil, bireyler arası ilişkilerde de etkili bir hak olarak tanımlamıştır. Almanya’da anayasa yorumunun meşruiyeti, anayasanın temel değerlerine ve insan onuruna dayanan bir sistematik yorum pratiğine bağlıdır. Türkiye’de ise Anayasa Mahkemesi, özellikle 2010 yılında bireysel başvuru hakkının tanınmasından sonra yaratıcı yorum pratiğini daha belirgin hale getirmiştir. Mahkeme, anayasal sessizlik karşısında temel hak ve özgürlükleri genişletici bir yorum benimsemekte ve dijital çağın getirdiği sorunlara yanıt verebilmektedir. Örneğin, 2016 tarihli unutulma hakkı kararında, Mahkeme, Anayasa’da açıkça düzenlenmeyen bu hakkı, özel hayatın gizliliği ve kişilik haklarının korunması kapsamında yorumlayarak güvence altına almıştır. Ancak Türkiye’de yaratıcı yorum pratiği, diğer yargı organları tarafından her zaman kabul görmemektedir. Özellikle Can Atalay kararında olduğu gibi, Yargıtay ve diğer mahkemelerin Anayasa Mahkemesi kararlarını tanımaması, yaratıcı yorum pratiğinin etkinliğini ve meşruiyetini zayıflatmaktadır. Üç ülkenin anayasa yargısı uygulamaları, yaratıcı yorum pratiğinin yalnızca anayasa metninin niteliği ve mahkemenin yargısal yetkileri ile değil, aynı zamanda siyasal sistem, yargı bağımsızlığı ve mahkeme kararlarının tanınma düzeyi ile de belirlendiğini göstermektedir. ABD’de kamuoyu ve siyasal dinamikler, Almanya’da anayasanın değer temelli yapısı ve Türkiye’de yargı organları arasındaki kurumsal diyalog, yaratıcı yorumun etkinliğini ve meşruiyetini doğrudan etkilemektedir. *Bkz.*, Mark Tushnet, *The Constitution of the United States of America: A Contextual Analysis* (Hart Publishing, 2009).

⁴⁸ Antonin Scalia. (1997). *A Matter of Interpretation: Federal Courts and the Law*. Princeton University Press, ss. 23-45.

ABD Yüksek Mahkemesi'nin yorum yetkisi, Anayasa'nın üstünlük ilkesi çerçevesinde geniş bir takdir alanı sunmakta olup, 1803 tarihli Marbury v. Madison kararıyla başlayan içtihatlar sayesinde Mahkeme, kanunların ve yürütme emirlerinin anayasaya uygunluğunu denetleme yetkisini tesis etmiştir; bu yetki, sadece hukuki değil aynı zamanda siyasi sonuçları olan kararlar verilmesine olanak tanımaktadır.⁴⁹ “Living Constitution” yaklaşımı, Anayasa'nın değişen toplumsal koşullara uyarlanmasını sağlarken, yorumun meşruiyeti kamuoyu desteği ve ikna edici gerekçelendirmeye dayanmaktadır; Mahkeme, ifade özgürlüğü gibi temel haklarda dengeyi sağlamak için zaman içinde ölçülülük ve makuliyet prensiplerini kullanarak yorum yapmakta, bu da Anayasa'nın mutlak haklar tanımlamasına rağmen sınırlamaların ikna edici teorilerle değerlendirilmesini zorunlu kılmaktadır.⁵⁰ Bununla birlikte, Yüksek Mahkeme'nin geniş yorum yetkisi zaman zaman siyasallaşma tartışmalarını beraberinde getirmekte; özellikle bazı kararlar siyasi aktörler ve kamuoyu tarafından farklı şekillerde algılanmakta, örneğin son dönemde federal yargıçların yürütmenin bazı politikalarını engelleme yetkisinin sınırlandırılması kararı siyasi tartışmaları alevlendirmiştir; bu durum Mahkemenin tarafsızlık ve bağımsızlık algısını etkileyerek yorumun meşruiyeti açısından önemli bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır.⁵¹ Sonuç olarak, ABD Anayasası'nın soyut ve kısa metni Yüksek Mahkeme'ye geniş yorum yetkisi verirken, bu yetkinin kullanımı kamuoyu desteği ve ikna edici gerekçelendirme ile meşrulaştırılmak zorundadır; Mahkemenin kararları, hem hukuki hem de siyasi boyutlarıyla Amerikan demokrasisinin işleyişinde kritik bir rol oynamakta ve yorum süreçleri sürekli kamuoyu ile akademik tartışmaların odağında bulunmaktadır.⁵²

Almanya ise, detaylı bir anayasa metnine rağmen, BVerfG aracılığıyla soyut değerlerin hukuk düzenine yansıtılmasını sağlayan istikrarlı bir yorum geleneğine sahiptir. Mahkemenin kararları, özellikle insan onuru ve temel haklar ekseninde, değer odaklı bir yaklaşımla sistemsal tutarlılık oluşturur. Anayasal sessizlikler, soyut ilkelerin somut uygulanması yoluyla giderilmektedir.

Genel olarak, Almanya'nın anayasa yargısı, detaylı bir anayasa metnine sahip olmasına rağmen, Federal Anayasa Mahkemesi (BVerfG) aracılığıyla soyut değerlerin hukuk düzenine yansıtılmasını sağlayan istikrarlı ve sistematik bir yorum geleneği geliştirmiştir. Bu yaklaşım,

⁴⁹ Erwin Chemerinsky. (2019). Constitutional Law: Principles and Policies (6th ed.). Wolters Kluwer. s. 45-48.

⁵⁰ Erwin Chemerinsky. (2019). Constitutional Law: Principles and Policies (6th ed.). Wolters Kluwer. s. 120-125.

⁵¹ Lee Epstein, & Thomas. G. Walker, (2017). Constitutional Law for a Changing America: Rights, Liberties, and Justice (9th ed.). CQ Press. ss. 210-215.

⁵² Mark Tushnet. (2014). Advanced Introduction to Constitutional Law. Edward Elgar Publishing. s. 85-90.

anayasal sessizliklerin sadece metinsel boşluklar değil, temel değerlerin somutlaştırılması gereken alanlar olarak ele alınmasını sağlar. Mahkemenin kararları özellikle insan onuru ve temel haklar ekseninde şekillenir; bu da Almanya’da anayasa yorumunun değer odaklı ve sistemsal tutarlılık yaratmaya yönelik olduğunu gösterir. Federal Anayasa Mahkemesi’nin yorum pratiği, anayasanın “objektif değer düzeni” (objektive Werteordnung) ilkesi çerçevesinde şekillenir. Bu ilke, temel hakların yalnızca bireyin devlete karşı korunması değil, aynı zamanda bireyler arası ilişkilerde de etkili olmasını sağlar. Lüth Kararı (1958) bu ilkeyi somutlaştıran önemli bir örnek olup, ifade özgürlüğünün devletle birey arasındaki ilişkilerin yanı sıra özel hukuk alanında da geçerli bir hak olduğunu kabul etmiştir. Almanya’daki anayasa yargısının meşruiyeti, mahkemenin kararlarının anayasanın temel değerlerine sıkı sıkıya bağlı olmasından ve yargı ile yasama arasındaki dengeli ilişkiden kaynaklanır. Mahkeme, yasama organına saygı gösterirken temel hakların korunmasını garanti altına alır; böylece anayasal sessizlikler karşısındaki yorumlar hem hukuki hem de demokratik meşruiyete dayanır. Bu kurumsal istikrar, Almanya’yı diğer ülkelerden ayıran önemli bir özellik olarak öne çıkar.⁵³

Türkiye örneğiye daha karmaşık bir yapı sunmaktadır. Anayasa metni detaylı olmasına rağmen, bireysel başvuru hakkının tanınmasından sonra Anayasa Mahkemesi yaratıcı bir yorum pratiği geliştirmiştir.⁵⁴ Ancak bu yorumların uygulanması yargı içindeki dirençle karşılaştığı için, yorumun meşruiyeti yalnızca gerekçelere değil, kararların uygulanabilirliğine de bağlı hale gelmiştir.

Türkiye’de anayasa mahkemesinin bireysel başvuru hakkının tanınması sonrası geliştirdiği yorum pratiği, klasik yorum teorisinin ötesinde yaratıcı ve dinamik bir yapıya sahiptir. Ancak, bu yorumların uygulanması sürecinde yargı içindeki hiyerarşik direnç ve siyasal etkenler, yorumların meşruiyetini sadece gerekçelere değil, aynı zamanda kararların uygulanabilirliğine de bağlamıştır. Nitekim Türkiye’de anayasa mahkemesinin yorum pratiği hem metin odaklı hem de amaçsal yorum arasında gidip gelmektedir. Bu durum ise mahkemenin kurumsal gelişimi ve siyasi ortamdan etkilendiğini belirtmektedir. Dolayısıyla bu karma yapı, mahkemenin meşruiyetini hem güçlendiren hem de zaman zaman tartışmaya açan bir dinamik yaratmaktadır.⁵⁵

⁵³ Bkz. Lüth Kararı, 1958; BVerfG kararları.

⁵⁴ Abdurrahman Eren. (2016). Hukuki Yorum Yöntemleri Açısından Bireysel Başvuru Kararlarının Anayasanın Yorumuna Etkileri. *Anayasa Yargısı*, 32(1), 231-301.

⁵⁵ Yüksel Metin, *Anayasanın Yorumlanması* (İstanbul: Beta Yayınları, 2019), 130-145

Bu bağlamda, Anayasa Mahkemesi'nin bireysel başvuru kararları, yalnızca hukuki metinlerin yorumlanması değil, aynı zamanda devlet organlarının bu kararları dikkate alma zorunluluğunu da beraberinde getirmiştir. Örneğin, 6216 sayılı Kanun kapsamında bireysel başvuruların kabulü için başvuru güncel, ki şisel ve doğrudan etkilenmiş olması gibi   n koşullar aranmaktadır. Bu durum, mahkemenin kararlarını somut hak ihlallerine dayandırarak yorumlamasını sağlamış ve bireyin sübjektif haklarından hareketle anayasanın objektif yorumlanmasına imk  n tanımıştır.⁵⁶

  lkeler arası karşılaştırma, anayasal sessizliklerin salt bir hukuk sorunundan öte, anayasa yargısının kurumsal itibarı ve demokratik me  ruiyetiyle yakından ilgili olduğunu ortaya koymaktadır. Özellikle Almanya'da yargı ile yasama arasındaki denge; ABD'de kamuoyuyla etkileşim, Türkiye'de ise yargı i  i hiyerar  şinin sınırları, yorumun etkisini belirleyen başlıca faktörlerdir. Bu nedenle anayasa mahkemelerinin sessiz hükümler karşısındaki yaklaşımı, sadece normatif değil, aynı zamanda kurumsal ve siyasal bir mesele olarak ele alınmalıdır.⁵⁷

⁵⁶ Mehmet Nuri Güzel. (2022). Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru ve Mahkemenin Verdiği Kararlara Genel Bir Bakış. *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 27(47), s. 493; Gülcan Azimli   ilingir ve Gaye Tuğ Levent. "Rigth To File An Individual Application To Constitutional Court In Turkey: Adminissibility Criteria". Yüzüncü Yıl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, no. 2 (October 2016): s. 218-219

⁵⁷ özetle, Türkiye'de anayasa yargısı, diğer ülkelerle karşılaştırıldığında daha karmaşık ve dinamik bir yapıya sahiptir. Anayasa metni oldukça detaylı olmasına rağmen, Anayasa Mahkemesi, bireysel başvuru hakkının tanınmasından sonra yaratıcı bir yorum pratiği geliştirmiştir. Bu yaratıcı yorum pratiği, Mahkeme'nin anayasal sessizlik durumlarında birey haklarını koruma amacıyla geliştirdiği ve Anayasa'nın temel değerlerine dayanarak hak ve özgürlükleri genişlettiği bir yaklaşımdır. Örneğin, unutulma hakkı, Anayasada açıkça düzenlenmemiş olmasına rağmen, Mahkeme tarafından özel hayatın gizliliği ve ki  şilik haklarının bir uzantısı olarak kabul edilmiştir. Ancak Türkiye'de bu yaratıcı yorum pratiği, yalnızca hukuki bir mesele değil, aynı zamanda kurumsal ve siyasal bir sorun olarak da kendini göstermektedir. Anayasa Mahkemesi'nin yaratıcı yorumları, her zaman diğer yargı organları ve devlet kurumları tarafından kabul edilmemektedir. Özellikle Can Atalay kararında olduğu gibi, Yargıtay ve diğer yargı mercilerinin Anayasa Mahkemesi kararlarına direnç göstermesi veya bu kararları tanımaması, yaratıcı yorum pratiğinin etkinliğini ve meşruiyetini zayıflatmaktadır. Bu durum, Anayasa Mahkemesi'nin yorum yetkisinin yalnızca mantıksal ve hukuki gerekçelere değil, aynı zamanda kararlarının uygulanabilirliğine ve diğer yargı organları tarafından tanınmasına bağlı olduğunu göstermektedir.   lkeler arası karşılaştırma, anayasal sessizliklerin sadece hukuki bir sorun olmadığını, aynı zamanda anayasa yargısının kurumsal itibarı ve demokratik meşruiyeti ile yakından ili  şkili olduğunu ortaya koymaktadır. Almanya'da anayasa yargısı, Federal Anayasa Mahkemesi'nin değer temelli ve sistematik yorumlarıyla güvence altına alınmıştır. Mahkeme, anayasa normlarını yalnızca lafzi bir şekilde değil, insan onuru ve temel hakların korunması prensibi ile yorumlar. Bu, yargı ile yasama arasında güçlü bir denge sağlamakta ve anayasa yargısının kurumsal meşruiyetini artırmaktadır. ABD'de ise anayasa yargısı, Yüksek Mahkeme'nin "Living Constitution" (Yaşayan Anayasa) yaklaşımı ile toplumsal değişimlere uyum sağlamakta ve kamuoyunun desteğini alarak meşruiyetini sürdürmektedir. Mahkeme, anayasa maddelerini çağın gereklerine uygun bir şekilde yorumlayarak bireysel hak ve özgürlükleri genişletir. Ancak bu yaratıcı yorum pratiği, "orijinalist" (Originalist) görüşlere sahip olanlar tarafından ele  tirilebilmekte ve mahkemenin kararlarının siyasalla  tığına dair tartışmalara yol açmaktadır. Türkiye'de ise yaratıcı yorum pratiği, Anayasa Mahkemesi'nin birey haklarını koruma ve anayasal düzeni canlı tutma işlevi g  r  se de diğer yargı organları ve devlet kurumları tarafından tanınmaması nedeniyle etkinliğini kaybetme riski taşımaktadır. Yaratıcı yorumun etkinliği ve meşruiyeti, yalnızca Anayasa Mahkemesi'nin gerekçeli kararlarına değil, bu kararların uygulanabilirliğine ve diğer yargı organlarının bu yorumlara uygun davranmasına da bağlıdır. Bu nedenle, anayasa mahkemelerinin sessiz hükümler karşısındaki yaklaşımı, sadece normatif değil, aynı zamanda kurumsal ve siyasal bir mesele olarak ele alınmalıdır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmanın merkezine aldığı anayasal sessizlikler ve bu sessizliklerin yargısal yorum yoluyla doldurulması sorunu, anayasa hukukunun yalnızca teknik bir dal olmadığını, aynı zamanda derin bir siyasal ve toplumsal boyuta sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Anayasalar her ne kadar hukuki metinler olsa da toplumsal değişimlerin, siyasal gerilimlerin ve yeni hak taleplerinin yansıdığı yaşayan belgeler haline gelmektedir. Bu nedenle anayasa mahkemeleri, anayasada bulunmayan ya da eksik düzenlenmiş hususlar karşısında yorum yoluyla pozisyon almak zorunda kalmakta, bu da yargının fonksiyonunu salt uygulamacılıktan çıkararak kurucu bir aktör haline getirmektedir.

ABD, Almanya ve Türkiye örnekleri üzerinden yapılan karşılaştırmalı inceleme, anayasa mahkemelerinin sessiz hükümler karşısındaki tutumunun, sadece metinsel sınırlarla değil; aynı zamanda tarihsel, kurumsal ve siyasal geleneklerle belirlendiğini göstermiştir. ABD’de anayasa metninin soyut ve kısa olması, Mahkeme’ye geniş bir yorum alanı tanımış; ancak bu durum yargının siyasal meşruiyeti konusunda zaman zaman tartışmalara neden olmuştur. Almanya’da ise değer temelli istikrarlı yorum anlayışı, anayasal boşlukların hukuk devleti ilkesi çerçevesinde doldurulmasını sağlamaktadır. Türkiye örneğinde ise, bireysel başvuru sisteminin etkisiyle Mahkeme yaratıcı bir rol üstlenmiş; ancak kararların uygulanmasındaki zorluklar, yorumun etkinliğini azaltmaktadır.

Özellikle Türkiye özelinde, Anayasa Mahkemesi’nin kararlarının başka yargı mercileri tarafından tanınmaması, anayasal yorumun meşruiyetini zedeleyen temel unsurlar arasındadır. Yargı içinde kurumsal çatışma yaratacak biçimde yorum farklılıklarının ortaya çıkması, hukuk devleti ilkesinin ve yargının birliğinin zayıflamasına neden olmaktadır. Bu bağlamda, anayasa mahkemesi kararlarının uygulanabilirliği, sadece hukuki değil; ayrıca siyasal bir mesele haline gelmiştir.

Almanya modeli, anayasa yargısının hem yasamayla yapıcı bir diyalog kurduğu hem de anayasal değerlerin içtihat yoluyla geliştirildiği bir sistem sunmaktadır. Bu modelde, anayasal sessizlikler bireyin temel hak ve özgürlükleri lehine yorumlanmakta, bu da hukuk devleti ve insan onuru gibi anayasanın kurucu ilkeleriyle uyumlu bir sonuç doğurmaktadır. ABD ise bireysel hürriyetlerin ön planda tutulduğu, ancak Mahkeme’nin yoruma yaklaşımında siyasallaşma riskinin de bulunduğu bir sistem ortaya koyar. Bu durumda yargının itibarının korunması için Mahkeme’nin gerekçelerinin şeffaf ve tutarlı olması hayati önem taşır.

Sonuç olarak şu ifade edilebilir: Anayasal sessizlikler, anayasa metinlerinin kaçınılmaz bir gerçeğidir. Bu durumun yargı yoluyla aşılması, hukuk devletini güçlendiren bir unsur olabilir; ancak bu yorumun meşruiyet zemini sağlanamadığı takdirde, yargının siyasal alanın içine doğru fazlaca sarkması söz konusu olabilir. Bu nedenle anayasa mahkemeleri, sessiz hükümler karşısında yaratıcı yorumlar yaparken, sistemsel dengeyi, anayasanın ruhunu ve kurucu değerlerini gözetmek zorundadır.

Türkiye için özellikle önerilmesi gereken hususlar arasında, anayasa yargısı kararlarına uyumun zorunlu hale getirilmesi, bireysel başvuru kararlarının etkinliğinin izlenmesi ve anayasal yorumun standartlarını belirleyecek bir içtihat ilkeleri kataloğunun oluşturulması yer almaktadır. Ancak bu yolla anayasa mahkemesinin kurucu ama sınırlı rolü, hukuk devleti ilkesiyle uyumlu biçimde meşrulaştırılabilir.

KAYNAKÇA

Barendt, E. (2020). Constitutional law: Cases and materials. Oxford University Press.

Barendt, E. (2020). Judicial creativity in constitutional interpretation. Oxford Journal of Legal Studies, 40(2), 41–66.

Boyar, O. *Anayasal Yorum Giriş* (İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, 2020).

Chemersinsky, E. (2019). Constitutional Law: Principles and Policies (6th ed.). Wolters Kluwer.

Çetintürk, E. (2017). Anayasa Mahkemesi Kararları Işığında İdarenin Düzenleyici İşlemleriyle Suç ve Ceza Konulamaz İlkesi Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi, (9), 39-180.

Çilingir G. A. ve Levent G. T. “Rigth To File An Individual Application To Constitutional Court In Turkey: Adminissibility Criteria”. Yüzüncü Yıl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, no. 2 (October 2016): ss. 214-224

Dworkin, R. (1996). Freedom’s law: The moral reading of the Constitution. Harvard University Press.

Epstein, L., & Walker, T. G. (2017). Constitutional Law for a Changing America: Rights, Liberties, and Justice (9th ed.). CQ Press.

Eren, A. (2016). Hukuki Yorum Yöntemleri Açısından Bireysel Başvuru Kararlarının Anayasanın Yorumuna Etkileri. Anayasa Yargısı, 32(1), 231-301.

Gözler, K. (2018). Kurucu iktidar. Bursa: Ekin Yayınevi.

Gözler, K. (2022). Anayasa hukuku. Ekin Yayınevi.

Gözler, K. (2023). Anayasa Mahkemesi’nin yorum yetkisinin sınırları. Anayasa Hukuku Dergisi, 10(1), 211–230.

Güzel, M. N. (2022). Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru ve Mahkemenin Verdiği Kararlara Genel Bir Bakış. Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 27(47), ss. 491-531

Hart, H.L.A. (1994). The Concept of Law (2. basım). Oxford University Press.

İnceoğlu, S. (2022). Bireysel başvuru rejimi: Anayasa Mahkemesi uygulamaları. On İki Levha Yayıncılık.

İnceoğlu, S. (2022). Anayasa Mahkemesi’nin dirençle karşılaştığı kararlar üzerine. Türkiye Barolar Birliği Dergisi, 141, 95–110.

Kaboğlu, İ. Ö. (2021). Anayasa hukuku dersleri. Legal Yayıncılık.

Kaneti, S. (1991). Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’ndaki Boşlukların Anayasa Mahkemesi Tarafından Doldurulması. Anayasa Yargısı, 8, 77-93.

Kaneti, S. (2020). Anayasa yargısında meşruiyet sorunu. Beta Yayınları.

Kaneti, S. (2020). Anayasa Mahkemesi kararlarının bağlayıcılığı ve uygulama sorunları. İstanbul Hukuk Mecmuası, 78(3), 181–198.

Kaya, M. B. (2020). Unutulma hakkı: AİHM'in unutulma hakkına yaklaşımı. Erişim adresi: <https://www.mbkaya.com/unutulma-hakki-insan-haklari-aihm>.

Kommers, D. P., & Miller, R. A. (2018). *The constitutional jurisprudence of the Federal Republic of Germany* (3rd ed.). Duke University Press.

Kontacı, A. E. (2017). Anayasada Sayılmayan Hakların Yargısal Korunması. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 66(2), 427-460.

Lamond, G. (2014). Legal Sources, the Rule of Recognition, and Customary Law. *The American Journal of Jurisprudence*, 59(1), 25–48.

Metin, Y. *Anayasanın Yorumlanması* (İstanbul: Beta Yayınları, 2019).

Oder, E. B. *Anayasa Yargısında Yorum Yöntemleri* (Ankara: Yetkin Yayınları, 2021).

Scalia, A. (1997). *A Matter of Interpretation: Federal Courts and the Law*. Princeton University Press.

Tribe, L. H. (2016). *American constitutional law* (3rd ed.). Foundation Press.

Tushnet, M. (2014). *Advanced Introduction to Constitutional Law*. Edward Elgar Publishing.

Tushnet, M. (2020). *Advanced introduction to comparative constitutional law*. Edward Elgar Publishing.

Yazıcı, S. (2021). Kurucu yargı mı, sınırlandırılmış yorumcu mu? *Bilkent Hukuk Fakültesi Dergisi*, 26(2), 101–117.

Kararlar

Blackmun, Harry A. *Roe v. Wade*, 410 U.S. 113 (1973). Supreme Court of the United States.

BVerfGE 65, 1 (Volkszählungsurteil), Federal Constitutional Court of Germany (1983).

BVerfGE 7, 198 (Lüth), Federal Constitutional Court of Germany (1958).

Dobbs v. Jackson Women's Health Organization, 597 U.S. (2022).

Dworkin, R. (1986). *Law's Empire*. Harvard University Press.

Griswold v. Connecticut, 381 U.S. 479 (1965).

Marbury v. Madison, 5 U.S. (1 Cranch) 137 (1803).

Marshall, J. (1803). *Marbury v. Madison*, 5 U.S. (1 Cranch) 137. United States Supreme Court.

Tushnet, M. (2009). *The Constitution of the United States of America: A Contextual Analysis*. Hart Publishing.

Türkiye Anayasa Mahkemesi. (2016). B. No: 2013/5653, 03.03.2016.

Türkiye Anayasa Mahkemesi. (2020). B. No: 2018/11988, 25.06.2020.

Türkiye Anayasa Mahkemesi. (2024). E.2024/226, K.2024/143, 25.12.2024.